

da se Smareglia ipak spominje u tisku više nego prije, posebice prije 1990., jer je nakon otvaranja Smareglina zbirke njegov lik sve više prisutan u kolektivnom sjećanju. Posljednje, peto poglavlje, „Istraživanje arhiva New York tiska 1890. godine“ (35–54), govori o tiskovnim medijima iz 1890. s područja New Yorka (i šire), koje je autor dugi niz godina istraživao kako bi se zaokružila Smareglina biografija. Riječ je o novinama *The Illustrated American*, *The New York Times*, *Chicago Tribune*, *Pittsburgh Dispatch*, *The Theatre Magazine* i *The Epoch*. Knjigu zaključuju „Pogovor“ (55–56) i „Sadržaj“ (57).

Monografija *Antonio Smareglia: Il Vasallo di Szigeth – Sigetski Vazal. Metropolitan opera, New York 1890.* uvelike je pridonijela da Antonio Smareglia postane poznatiji široj publici. Osim što saznajemo neke dosad nepoznate crtice iz Smareglina biografije, djelo govori ponajviše o Smareglinoj ulozi u cjelokupnoj europskoj glazbi s kraja 19. i početkom 20. stoljeća. Autor je naglasio Smareglinu lakoću stvaranja te brojne uspone i padove prisutne u njegovu životu.

Igor Jovanović

Ivan Smoljan – Nina Brečević, Vittorio Depiera – (ne)poznati odvjetnik i fotograf amater, Tinjan: Zavičajna zbirka Enriko Depiera, 2021., 131 str.

Enriko Depiera, ljubitelj povijesti i sakupljač starina, darovao je Općini Tinjan 2013. svoju zbirku te tako nastaje udruga Zavičajna zbirka Enriko Depiera, koja se brine o obilnoj povijesnoj građi: predmetima, fotografijama, razglednicama, pismima, dokumentima, slikama, bakropisima... Ivan Smoljan priključuje se Udruzi 2016., već iduće godine postaje njezin predsjednik, a Nina Brečević učlanjuje se 2018. godine. Ubrzo su uvidjeli da se u Zbirci, osim brojnih vrijednih predmeta i dokumenata, nalazi i pravo fotografsko blago. Naime, Zbirka Enriko Depiera posjeduje najstariju sačuvanu fotografiju u Istri iz 1852., a tu su i brojne studentske fotografije koje su nastale u prvim godinama otvaranja fotografskih atelijera u Istri, Italiji i Sloveniji. Velik broj fotografija je iz ostavštine Vittorija Depiere, amaterskoga fotografa koji je djelovao u vrijeme kada je bavljenje fotografijom bilo prava rijetkost. Otuda kreće znatiželja o Vittoriju, odnosno autori počinju sve više istraživati njegov život i djelovanje. Vittorio Depiera rođen je u Tinjanu 1871., a živio je i radio

kao odvjetnik u Rovinju. Njegova fotografska ostavština broji više od 130 fotografija. Rezultati njihova istraživanja objavljeni su u monografiji *Vittorio Depiera – (ne)poznati odvjetnik i fotograf amater*, gdje kroz devet poglavlja saznajemo o kakvoj je osebujućoj ličnosti riječ.

Knjiga započinje „Uvodom“ (9–10), u kojem autori tumače kako je došlo do njezina nastanka te kako je strukturirana. Iznose i koji im je bio glavni cilj projekta – „doprinis u otkrivanju nekih novih segmenata rane amaterske fotografije u Istri i osvjetljavanje života i rada do sada relativno (ne)poznatog Vittorija Depiere“.

Druga je cjelina „Podrijetlo i povijest obitelji Depiera“ (13–26). Potpoglavlje „Povijesne crtice o Tinjanu“ (13–15) donosi saznanja o prošlosti Tinjana, gradića u središnjoj Istri iznad Limske drage, s naglaskom na njegovo stanovništvo kroz minula stoljeća. Drugo se potpoglavlje „Genealogija obitelji Depiera“ (15–19) bavi podrijetlom te obitelji. Depiere su u Tinjan došle u 17. stoljeću iz Karnije. Kao i većina ljudi koja je migrirala iz tih krajeva u Istru, bili su obrtnici, vrlo vješti krojači. Autori iznose glavni dokument, *Albero genealogico* iz 1880., pomoću kojega su rekonstruirali genealogiju obitelji. Dokument je dao izraditi pripadnik obitelji, svećenik Bonaventura Francescano Depiera, a sastoji se od uvodnoga teksta o podrijetlu obitelji, jednoga priloga i rodoslovnoga stabla. Enriko Depiera napravio je nastavak obiteljskoga stabla, koji je pripojio izvornom dokumentu, što je autorima bilo od velike pomoći u daljnjem istraživanju povijesti obitelji. Iznose crtež grba obitelji Depiera i priču kako su plemićki naslov dobili 1482. od cara Svetoga Rimskog Carstva Fridrika III. kao nagradu za zasluge. Slijedi potpoglavlje „Praoci i prvi potomci obitelji Depiera u Tinjanu“, u kojemu saznajemo da su prvi poznati pripadnici obiteljske loze bili Giacomo i Candida. U Tinjanu povijest obitelji Depiera započinje 1670. vjenčanjem Sebastiana Depiere, koji je ondje izgradio obiteljsku kuću, i Clementine Casamare. Kroz matične knjige prati se daljnji tijek obitelji, čiji su pripadnici ostavili važan trag u tinjanskoj povijesti, ali i šire. Potpoglavlje „Obitelj Vittorija Depiere“ (21–25) započinje Vittoriovim djedom Antonijom i bakom Marijom, koja je bila u bliskom, majčinskom odnosu s biskupom Jurjem Dobrilom, koji ju je u pismima oslovljavao s *cari-ssima mama*. Vittoriov stric Giuseppe bio je načelnik u Tinjanu te se upravo njegov vjenčani portret iz 1852. smatra najstarijom sačuvanom fotografijom u Istri. Vittoriov otac Felice i majka Anna imali su dvanaestero djece, od kojih je znatan broj imao uspješnu karijeru. Primjerice, najstariji brat Camillo

doktorirao je pravo te je više puta izabran za tršćanskoga gradonačelnika, a osim toga pisao je stručne, putopisne i povijesne knjige. Najstarija sestra Lidvina bila je prva upraviteljica pošte u Tinjanu, koja je otvorena 1871., dok je najmlađi brat Mauro bio liječnik i obnašao funkciju primarijusa i ravnatelja bolnice u Puli. Vittorio je rođen 1871. kao peto dijete u obitelji. Autori donose brojne crtice i zanimljivosti iz života njegove obitelji, a neprocjenjiva je vrijednost u tome što možemo članove proučavati i kroz nekoliko fotografija. Vittorio je jako volio fotografirati svoju obitelj te je tako zauvijek zabilježio lica, radnje i ambijent te imućne tinjanske obitelji.

Treća je cjelina „Obrazovni put od Tinjana preko Kopra do Graza“ (26-32). Prvo potpoglavlje „Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje“ nastoji rekonstruirati Vittoriov obrazovni put. O njegovu osnovnoškolskom obrazovanju i vladanju nema sačuvanih dokumenata i podataka pa autori donose saznanja o povijesti školstva u Tinjanu ukazujući time kakav je vjerojatno bio Vittoriov život kada je krenuo u opću pučku školu. Zatim nastavlja školovanje u Kopru, gdje upisuje višu gimnaziju (*I. R. Ginnasio superiore di Capodistria*). Iz toga osmogodišnjeg razdoblja ostale su sačuvane njegove svjedodžbe, prema kojima se može iščitati da je Vittorio bio „prosječan učenik, uvijek pohvalnog vladanja“. Kroz potpoglavlje „Stjecanje diplome pravnika“ (31) saznajemo kako nastavlja školovanje na Sveučilištu u Grazu, gdje je 1893. diplomirao pravo.

U poglavlju „Vojna obveza“ (32-35) autori obrađuju kako je bila organizirana vojna obveza u Austro-Ugarskoj Monarhiji. Vittorio je na novačenje došao 1893. s navršenih 20 godina, ali je ocijenjen kao privremeno nesposoban.

Poglavlje „Aspekti razbibrige“ (36-48) otvara potpoglavlje „Putovanja“ (37-43) jer je Vittorio volio putovati i obilaziti svoj zavičaj, ali i daleke zemlje. Najviše je putovao od 1893. do 1899., a sve je započelo kada je mladi Vittorio 1893. posjetio i fotografirao obližnji Dvigrad. Priloženo je sedam fotografija Dvigrada koje je tom prilikom izradio, koje predstavljaju važnu građu za proučavanje izgleda i stanja Dvigrada prije više od stotinu godina. Zabilježio je svoja putovanja u Argentinu i Grčku krajem 19. stoljeća pa su u monografiji priložene i te fotografije. Slijedi potpoglavlje „Lov“ (44-47), u kojemu se obrađuje još jedan Vittoriov hobi. Lovom se najviše bavio kada se vratio s putovanja pa sve do ženidbe. Ostalo je u Zbirci Enriko Depiera sačuvano više dokumenata o lovu i lovcima s područja Tinjana krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Poglavlje je obogaćeno fotografijama Vittorija u društvu lovaca te slikom njegove spremnice za barut, koja se danas čuva u Zbirci.

Potpoglavljem „Ženidba i osnutak obitelji“ (48-53) započinje poglavlje „Život u novoj sredini“ (48-57). Vittorio se 1899. oženio Annom Bartoli, pripadnicom talijanskoga građanskog sloja iz Rovinja. Njezin je brat, odvjetnik Matteo Bartoli, bio zastupnik u Carevinskom vijeću. On će postati Vittoriov poslodavac, ali nije dokučeno je li Vittorio upoznao najprije njega pa zatim svoju buduću suprugu ili obrnuto. Vittorio i Anna postaju roditelji 1906. rođenjem kćeri Pije (*Pia Ioanna*), a 1911. dobivaju i sina Andreu (*Andreas Felix Antonius*). Poglavlje je također obogaćeno fotografijama, odnosno portretom samoga Vittorija, fotografijom mladih zaručnika te preslikom iz matične knjige vjenčanih, gdje je označen upis njihova vjenčanja. Slijedi potpoglavlje „Obiteljska vila Depiera“, u kojemu se obrađuje rezidencijalna vila s vrtom u Rovinju, gdje je Vittorio stanovao sa svojom obitelji. Kuća je izgrađena krajem 19. stoljeća, u razdoblju kada Rovinj doživljava intenzivan gospodarski razvoj. Nije izvorno sačuvana; na njezinom je mjestu izgrađena zgrada današnje Policijske postaje Rovinj – Rovigno, iako nekoliko detalja ukazuje na nekadašnju raskošnu vilu.

„Odvjetnička karijera“ (58-67) započinje potpoglavljem „Počeci u odvjetničkom uredu M. Bartoli – V. Depiera“ (58-62). Autori donose spoznaje svojih istraživanja o odvjetničkoj funkciji Vittorija kao pripravnika i kasnije kao odvjetnika Okružnoga suda u Rovinju. Arhivska građa i brojni članci iz ondašnjega tiska donose nam podatke o tome pa je tekst obogaćen preslikama nekoliko dokumenata. Potpoglavlje „Sudski procesi“ (63-66) donosi nekoliko zanimljivih procesa u kojima je sudjelovao Vittorio Depiera. Primjerice, 1903. branitelj je maloljetnim dječacima iz Pazina koji su optuženi da su više puta ukrali milodar iz župne crkve. Slijedi više primjera pomoću kojih možemo pratiti njegovu odvjetničku karijeru. Zadnje je potpoglavlje ove cjeline „Ukidanje odvjetničkoga ureda i kraj karijere“ (67), koje ukratko obrađuje kraj njegova odvjetničkoga djelovanja. Posljednji novinski zapis o odvjetniku Vittoriju Depieri bio je 1916., kada je njegov odvjetnički ured ukinut.

Najopsežnija je u monografiji osma cjelina „Pogled kroz objektiv fotografa amatera“ (68-105). Najprije je obrađena „Fotografska ostavština Vittorija Depiere“ (68-71), koja započinje kratkim osvrtom na razvoj fotografije u Hrvatskoj. Zbirka Enriko Depiera skrbi o 786 fotografija koje su nastale od 1852. do 90-ih godina 20. stoljeća, dok ostavština samoga Vittorija Depiere broji više od 130 fotografija s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Pojedini članovi obitelji su redovito posjećivali prve profesionalne atelijere u Trstu, Puli i drugim

mjestima pa autori zaključuju da su Depiere „rano uvidjeli značaj fotografije kao trajnog i vjernog vizualnog dokumenta“. Vittorio se već za studenskih dana počeo baviti fotografijom, što će prerasti u njegov najdraži hobi. Potpoglavlje „U duhu fotoamaterizma“ (72-73) donosi osvrt na povijesni razvoj fotografije na svjetskoj i nacionalnoj razini u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća. Autori su Vittoriovu fotografsku ostavštinu podijelili na tinjansko i rovinjsko razdoblje. Potpoglavlje „Tinjansko razdoblje (1890. – 1899.)“ (74-89) obuhvaća Vittoriovo fotografsko stvaralaštvo od studenskih dana do ženidbe i osnutka obitelji. Saznajemo kako je prve motive pronalazio u Tinjanu, unutar obitelji i među sumještanima. Zabilježio je i otrgnuo od zaborava broje motive Tinjana i okolice: panoramske prikaze, motive pejzaža, kamene kuće s *baladuro*m, izvore, crkve, ljude u narodnim nošnjama, pastirice, djecu, način života, modu i odijevanje, procesije i razne proslave i sl. Vittorio nam kroz svoje fotografije oživljava izgled Tinjana i Dvigrada te društvenu svakodnevicu krajem 19. stoljeća. Autori analiziraju tehniku izrade fotografije i stil kojim se koristio. U tom je razdoblju izrađivao zajedničke obiteljske slike svoje obitelji, ali je snimao i sumještane u raznim prigodama. Poglavlje je obogaćeno brojnim Vittoriovim fotografijama, koje omogućuju da se na tren vratimo u svakodnevni život tinjanskoga mikrosvijeta prožet ondašnjom dvojnošću siromaštva i bogatstva. Slijedi „Rovinjsko razdoblje (1900. – 1920.)“ (90-102), kada dolazi do ženidbe i Vittoriova preseljenja u Rovinj. U tom je periodu zabilježio idilične trenutke iz obiteljskoga života. Uglavnom fotografira svoju djecu kroz različite prizore: ispred obiteljske vile, u vrtu, na plaži, u šetnji, kroz igru, uz igračke, uz božićno drveće i sl. Počinje izrađivati i fotorazglednice, a iz 1913. sačuvana je fotočestitka njegove djece uz božićno drveće, koju je poslao sestrama u Tinjan. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata sve rjeđe fotografira. Fotografirao je 1918. još nekoliko obiteljskih druženja u Tinjanu i povratak vojnika iz rata. Povremeno je slikao kćer Piju, ali izuzetno rijetko. Autori smatraju da su uzroci zanemarivanja fotografije „osobne prirode, odnosno bolest i obiteljska tragedija“. Potpoglavlje „Novo ime u povijesti starije fotografije u Istri“ (103-105) donosi povijesni pregled razvoja fotografije u Istri te važnost Vittoriove fotografske ostavštine u proučavanju različitih segmenta društvene svakodnevice krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Na kraju je poglavlje „Posljednje godine života“ (106-114). Autori zaključuju da su uspjeli razaznati brojne crtice iz Vittoriova života, ali i da su njegove posljednje godine obavijene velom tajne. Nema podataka gdje je boravio sa svojom obitelji i kako su teške godine Velikoga rata na njih utjecale. Enrico

Depiera jedini donosi podatak u svojim zapisima da je Vittorio tijekom rata boravio u logoru Wagna. Posljednje razglednice koje je poslao sestrama u Tinjan su iz 1922. godine. Kakve su bile posljednje godine Vittoriova života te od čega je, gdje i kada umro, ostalo je nedokučeno.

Monografija završava sažecima na hrvatskom, talijanskom, engleskom i njemačkom jeziku (117-123), popisom literature i izvorima (125-128) te bilješkama o autorima (131).

Kroz monografiju je dočaran život i djelovanje relativno nepoznatoga amaterskoga fotografa i odvjetnika Vittorija Depiere. Autori kroz brojne crtice o njegovu životu, koristeći se osobnim predmetima, fotografijama, pismima, razglednicama i ostalim dokumentima iz njegova života, rasvjetljuju život pojedinca iz imućnijega društvenog sloja u Istri. Međutim, ono što daje esencijalnu vrijednost ovom radu, Vittoriova je fotografska ostavština koja broji više od 130 fotografija. Studija donosi nove spoznaje iz povijesti amaterske fotografije u Istri. Obiluje fotografijama i razglednicama koje mogu postati primaran izvor i dati značajan prinos proučavanju povijesti svakodnevice istarskoga društva s kraja 19. i početka 20. stoljeća. Kao što su i sami autori istaknuli, monografija je tek početak proučavanja i predstavljanja bogate fotografske baštine koja se krije u Zbirci Enrika Depiere.

Monika Zuprić

Gianna Mazzieri-Sanković – Corinna Gerbaz Giuliano, *Un tetto di radici. Talijanska književnost druge polovice 20. stoljeća u Rijeci*, Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet, 2021., 358 str.

Neopravdano zanemarena tema talijanske književnosti u Rijeci tijekom druge polovice 20. stoljeća iscrpno je i po prvi put predstavljena široj javnosti u zajedničkom radu Gianne Mazzieri-Sanković i Corinne Gerbaz Giuliano.

Kako autorice navode u predgovoru (9-19), studija je nastala iz potrebe dokumentiranja razvoja talijanske književnosti na riječkom području u prijelomnim trenucima 20. stoljeća. Predstavljajući i kritički analizirajući rad autora koji su djelovali unutar tzv. fijumanske književnosti, cilj je autorica da im osiguraju zasluženo mjesto te omoguće široj publici prepoznavanje njihove važnosti i prinosa za ostvarenje identiteta koji prelaze okvire lokalne zajednice.